

Slaganfall, stroke, apoplexi, insult? Svenska suveränt i Sverige

»Den fyrspråkige läkaren: slaganfall, stroke, apoplexi eller insult?» var rubriken på Svenska Läkaresällskapets tisdagsmöte den 2 februari. Många termer och spörsmål bollades mellan panelen och det engagerade auditoriet. Frågan om man ska säga (och skriva) slaganfall, stroke, apoplexi eller insult fick väl inte något slutgiltigt svar, men slående många föredrog slaganfall framför stroke.

Moderatorn, Bengt I Lindskog, inledde med en kort historik över Läkaresällskapets språkkommittés verksamhet sedan starten 1988. Han är själv en av ledamöterna. Bland de viktigaste insatserna nämndes att principer för hantering av det medicinska språket lades fram 1993. På dessa byggde kommitténs bok »Medicinens språk», som kom ut 1996. Utformningen av senaste upplagan av Bengt Lindskogs ordbok »Medicinsk terminologi», som kom ut 1997, påverkades starkt av samma principer. Förra året var språkkommittén remissinstans för Svenska Akademien inför utgivningen av senaste upplagan av »Svenska Akademiens ordlista», som kom ut sent i höstas. Sedan förra året är kommittén engagerad i granskning av ett folkhälsolexikon under utgivning.

I panelen satt kommittéledamöterna Ulla Clausén från Svenska språknämnden, Björn Smedby, representant för sjukdomsklassifikationen, Lars Hambræus, infektionsläkare, och Hans Nyman, sekreterare i språkkommittén och Läkaresällskapets språkrådgivare.

Språkkommittén alltför sällan anlitad av sällskapets sektioner

Moderatorn konstaterade att Läkaresällskapets avsikt med kommittén är att

Författare

JARL HOLMÉN

redaktör för språkspalten, Läkartidningen, ledamot i Svenska Läkaresällskapets språkkommitté.

den ska vara normgivande för det svenska medicinska språket. Tyvärr har detta ännu inte avspeglat sig i något större inflöde av remisser från Läkaresällskapets olika sektioner. Visst samarbete förekommer dock: i många av sektionerna finns någon språktintresserad medlem som förmedlar kontakt mellan kommittén och sektionen. Med något års mellanrum brukar språkkommittén anordna träffar med dessa s k språkkontakter för att diskutera aktuella frågor.

Rätt i går, fel i dag, rätt i morgon?

Språket är svårt att styra, det är till sist brukarna som avgör vilken riktning som blir förhärskande under en tid. Det hindrar inte att det som var rätt i går har blivit fel i dag och kanske blir rätt i morgon igen. Trots denna osäkerhet är språket ett av läkarens viktigaste instrument, men det ser olika ut i olika sammanhang. Ett språk talas kolleger emellan, ett något annorlunda mellan läkare och annan personal, åter ett annat mellan läkare och patient. En stor del av anmälningsärendena inom vården handlar om läkare-patientrelationen, i vilken den språkliga kommunikationen spelar en viktig roll. Bengt Lindskog ansåg att medicinstudenternas språkkunskaper är sämre nu än tidigare och att föreläsningar i medicinsk terminologi behövs. Läkarsekreterarna är mycket bättre utbildade i detta avseende.

Den fyrspråkige läkaren

Läkare i Sverige i dag använder åtminstone fyra språk i större eller mindre utsträckning: naturligtvis svenska, därtill latin, grekiska (åtminstone i latiniserad version) och engelska. Sammansatta ord med delar från både grekiska och latin, s k hybridord, brukar undvikas, men detta kan ibland vara svårt att göra. Sådana ord tas ibland till för att skilja närliggande begrepp: vid sidan av den språkligt korrekta formen nefrografi (nephrographia) finns också en hybridform renografi (renographia), som har en annan innebörd.

Det engelska inflytandet

I dag är det engelska inflytandet i det medicinska språket omfattande och

MEDICINENS SPRÅK

problematiskt. Språkkommittén strider sedan länge mot användningen av det engelska stroke, som ses som ett onödigt ord i svenskan eftersom slag och slaganfall redan finns. Mona Britton opponerade sig mot detta. Hon höll i princip med panelen men ansåg att det nu är 20 år för sent att ändra språkbruket. Enligt henne säger och skriver de flesta som arbetar med detta tillstånd stroke. Hon förde statistik under en »stroketeamkongress» i höstas, och där använde de flesta talare enbart ordet stroke. Kongressdeltagarna ombads att genom handuppräkningsvisa vilket ord de själva använde – ca 85 procent angav stroke. Dessutom finns ordet i en rad benämningar, t ex Stroke – Riksförbundet mot hjärnans kärlsjukdomar (patientförening), Riksstroke (register), strokeenhet och stroketeam. Herman Diamant stödde Mona Britton och ansåg att uttrycket lindrigt slaganfall låter konstigt.

Diskussionen borde naturligtvis ha kommit i gång redan när stroke började tränga in i språkbruket, men svårigheterna med att inordna ordet i svenskan är så pass stora att kommittén sedan sin tillkomst har förespråkat de svenska synonymerna slag och slaganfall, på senare tid med ny kraft. Massmedierna har också börjat använda slaganfall mer än tidigare. En omröstning i auditoriet visade också att det var en klar majoritet som föredrog att använda slaganfall.

Svenska synonymer

Panelen gav exempel på olika kategorier av engelsk påverkan. Till en kategori hör ord för vilka det redan finns svenska synonymer som man bör använda i stället för att ta in ett lånord. Stroke/slaganfall och whiplash/pisksnärt hör till den kategorin. Ett annat, något omstritt exempel är imaging, för vilket Torgny Greitz har lanserat bildering.

Anders Nystrand, medicinjournalist, invände mot bildering och hävdade att man inte borde försöka skapa nya svenska benämningar. Enligt honom ska språket vara funktionellt, och det in-

nehåller i dag t ex mängder av dataord från engelskan.

Peter Wahlberg, ledamot i språkkommittén, invände i sin tur mot detta resonemang. Han anförde som avskräckande exempel förhållandena på 1700-talet, då franska och svenska blandades urskillningslöst i de högre samhällsskikten, och läste upp delar av ett brev från Gustav III. Han ansåg också att ordet screening kunde bytas mot sällning och nämnde att språkkommittén nyligen tagit ställning för stavningen depå i läkemedelssammanhang trots att Läkemedelsverket ville stava depot med hänvisning till nordisk praxis.

Torbjörg Hagström höll med om att engelska och svenska inte bör blandas men ansåg att ordet pisksnärt inte ligger bra i munnen och föreslog att vi skulle följa normmännen, som säger nakkesleng, dvs nacksläng.

Lånord och försvenskning

Till en annan kategori hör ord som vi lånat in i brist på bra svenska synonymer, t ex pacemaker och bypass. En tredje kategori gäller engelska ord som lätt kan försvenskas i stavning och uttal. Hospice/hospis och mobbing/mobbing kan tjäna som exempel.

Enligt Ulla Clausén är man inte puristisk på Svenska språknämnden, men i ett handlingsprogram, formulerat förra året, betonas att svenskan bör vara ett samhällsbärande och komplett språk som inte ska hindra vare sig experter eller vanliga människor från att kommunicera med varandra. Engelskan ska inte tillåtas blanda sig med svenskan utan finnas vid sidan av. I dag förekommer på vissa håll gymnasieutbildning som ges helt på engelska. Detta är inte riskfritt – man måste då på något sätt se till att eleverna också kan kommunicera lika bra på svenska som de som går traditionell gymnasieutbildning.

Svenskan ska inte styras av internationella diktat

Björn Smedby pekade på ytterligare en kategori av påverkan. I dag har det blivit vanligt att skriva eponymer utan genitiv-s. Särskilt är det ett par som förekommer ofta: Asperger syndrom och Tourette syndrom. Detta bruk har stöd i en rekommendation för några år sedan från CIOMS, Council for International Organizations of Medical Sciences, om att stryka både genitiv-s och apostrof i sådana uttryck. Trots att rekommendationen arbetades fram i engelskspråkig miljö har den inte följts mer än delvis ens i länder med engelska som modersmål. Exempelvis har WHO bestämt sig för att fortsätta med att ange genitiv. Enligt Hans Nyman sätter tongivande Dorland's Illustrated medical dictionary ut genitiv i ungefär hälften av alla epo-

nymer. Språkkommittén anser att det inte finns någon anledning att i svensk text följa en internationell rekommendation som strider mot svenskt språkbruk.

Något som troligen också hänger samman med engelsk påverkan är den vanliga sårskrivningen av sammansatta ord, exemplifierad med hjärt attack, rök fritt, stekt kyckling lever, brun hårig sköterska. Det fanns ingen som höjde rösten för att försvara ett sådant skrivsätt, som lätt skapar missförstånd.

Det klassiska medicinspråket i svenskan

Hans Nyman redogjorde för språkkommitténs principer för hur man ska handskas med grekisk-latinska medicinska termer. (Historiskt sett har de grekiska termerna latiniserats på ett tidigt stadium och brukar därför stavas på latinskt vis.) Kortfattat innebär dessa principer att man stavar på latinskt vis när termen förekommer i latinsk omgivning, t ex i en diagnosbenämning som består av flera ord på latin (varices oesophagi, diverticula coli). Man stavar på svenskt vis när man försvenskar termerna, dvs esofagusvaricer, kolondivertiklar eller divertiklar i kolon.

Den stora svårigheten gäller klassiska termer som står ensamma i svensk text. Ofta innehåller samma text också sammansättningar mellan denna term och svenska eller försvenskade ord. I dessa fall växlar praxis, men språkkommitténs riktningssignal är klar: ökad försvenskning av stavningen är önskvärd. Bland många exempel kan nämnas: ikterus i stället för icterus, exoftalmus i stället för exophthalmus, sympatikus i stället för sympatheticus, melena i stället för melaena. I många fall har termerna också kommit in i allmänspråket i försvenskad form, t ex astma, kranium, elefantiasis.

Vad är en svensk term?

Björn Smedby ställde den retoriska frågan: Vad är en svensk term? och konstaterade att många relativt okända medicinska ord går att återfinna i Svenska Akademiens ordlista (SAOL). I arbetet med sjukdomsklassifikationen har han stött på motstånd mot försvenskningen bland många läkare, ofta unga, som hellre vill använda latin (men i förkortad form eftersom de flesta inte behärskar latinet). Han spekulerade över om detta har sin grund i osäkerhet i läkarrollen, att det kanske höjer statusen. Trots att sjukdomsklassifikationen inte är normativ i fråga om stavningen har den ändå förändrat journalspråket till det bättre på kort tid, en förändring i samklang med Journallagen, som förordar klarhet och entydighet.

Lars Hambræus gav exempel från infektionsområdet. På 1930-talet i

Norrland upptäcktes en sjukdom som gavs flera mer eller mindre krångliga namn, varav nephropathia epidemica är ett. Inspirerad av en finsk benämning myrräkuume föreslog han och en kollega den svenska motsvarigheten sorkfeber, en benämning som nu finns i SAOL.

Genus och uttal

Hur vet man vilket genus en medicinsk term har? Detta är många gånger inte en lätt fråga. Enligt Ulla Clausén är det en gammal princip att den medicinska termen har samma genus som det ursprungliga klassiska ordet. Denna princip används inte i så stor utsträckning i dag; med den skulle vi t ex tala om astmat i stället för astman och psyken i stället för psyket. Ofta styr svenska synonymer genusvalet: en grovtarm/en kolon. En annan princip är att använda samma genus som andra, liknande ord har.

Uttalet av medicinska ord är inte heller någon enkel sak utan visar stor variation. Hans Nyman »förhörde» auditoriet på en lång lista med ord som ofta uttalas fel. Så var fallet även i detta språktresserade auditorium. Till exempel uttalar de allra flesta tinnitus med betoningen på första stavelsen, medan det klassiska uttalet lägger betoningen på andra stavelsen. Samma regel följer också bla mellitus, vesica och angina.

Framtidsperspektiv

Den pågående och redan utbredda datoriseringen inom sjukvården har också stor betydelse för det medicinska språket. Björn Smedby framhöll att det mesta av standardiseringsarbetet i dag sköts av dataingenjörer och standardiseringsexperter och att läkarna ännu inte har intresserat sig särskilt mycket. Spris projekt Spriterm har varit i gång i flera år men har inte kommit så långt i fråga om att definiera termer. Stavningen av medicinska ord i detta sammanhang varierar starkt.

Men datorn låter ju oss stava hur vi vill och ändrar med hjälp av mjukvara till rätt stavning, var en åsikt från auditoriet. Den mötte raskt invändningar.

Göran Holmberg, terminologiansvarig inom Stockholms läns landsting, betonade att datorer är bokstavstroga och att man måste använda antingen identiska termer eller översättningstabeller, som kan bli väldigt många. Här återstår mycket att göra. Ett annat problem är att läkare och andra personalgrupper inom sjukvården använder samma termer (med varierande stavning) men med olika innebörd. Det gäller alltså att finna gemensamma termer och gemensamma definitioner, ett arbete som knappt har börjat. •